

دانشگاه قم
دانشکده حقوق
پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی

عنوان:

بررسی تطبیقی مسئولیت مدنی مالک یا متصرف اشیاء و حیوان در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا

استاد راهنما:

دکتر نجادعلی الماسی

استاد مشاور:

دکتر محمدباقر پارساپور

نگارش:

سالار محمدی

زمستان ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

برادر مهربانم شادروان حامد محمدی

تقدیر و تشکر:

سپاس و ستایش نامحدود خداوندی را رواست که با انوار فیض نامتناهی قلوب انسان را منور گردانیده و درود و سلام بر واسطه فیوضات حضرت محمد صلی الله علیه و آله وسلم خاتم پیامبران، در این مقال بر خود فرض می‌دانم تا از راهنمائی‌ها و بذل توجه استاد عزیزم، جناب آقای دکتر نجادعلی الماسی در جایگاه استاد راهنما و نیز مشورت‌های دلسوزانه استاد عزیزم جناب آقای دکتر محمدباقر پارساپور در جایگاه استاد مشاور، تشکر و قدردانی نمایم.

علائم اختصاری

قانون مدنی	ق.م.
قانون مسئولیت مدنی	ق.م.م.
قانون مجازات اسلامی	ق.م.ا.
قانون بیمه مسئولیت اجباری	ق.ب.م.ا.
قانون تجارت	ق.ت.
قانون دریایی	ق.د.
قانون ثبت	ق.ث.
قانون کار	ق.ک.
قانون آیین دادرسی مدنی	ق.آ.د.م.
قانون آیین دادرسی کیفری	ق.آ.د.ک.

چکیده:

مسئولیت مدنی از دیرباز یکی از بخش‌های مهم حقوق مدنی بوده است. در سده‌های اخیر به علت حدوث تحولات قابل توجه در حوزه‌های گوناگون حقوقی این بخش از حقوق مدنی نیز اهمیت خاصی یافته است. و مورد اهتمام جدی قانونگذاران نظام‌های مختلف حقوقی قرار گرفته است به طوری که سعی خود را مصروف تدوین قوانین و مقررات نموده‌اند که پاسخ‌گوی مقتضیات و ضروریات زندگی اجتماعی باشد این مهم در حوزه مسئولیت مدنی مالک و متصرف بیش از حوزه‌های دیگر مورد توجه قرار گرفته است. نگاهی اجمالی به قوانین و مقررات موجود در نظام حقوقی ایران بیانگر آن است که وضع قوانین در این حوزه از مسئولیت مدنی در حد قابل توجهی مغفول مانده است در حالی که در حقوق انگلیس و آمریکا که اصولاً با اتکاء به رویه قضایی مبادرت به اتخاذ تصمیم و حل و فصل دعاوی می‌نمایند توجه شایانی به مسائل مسئولیت مدنی شده و قوانین و مقررات نسبتاً جامعی در این زمینه وضع گردیده است. در حقوق ایران مسئولیت مالک یا متصرف اشیاء و حیوان بر مبنای تقصیر است که اثبات آن برعهده زیان‌دیده است لیکن در خصوص زیان‌های ناشی از وسایل نقلیه موتوری زمینی مسئولیت عینی است. هر چند با اصلاح قانون بیمه اجباری در سال ۱۳۸۷، به نظر می‌رسد مسئولیت عینی تغییر یافته و دارنده تنها مکلف به بیمه نمودن مسئولیت، شده است. در حقوق انگلیس و آمریکا رویه قضایی متمایل به گسترش مسئولیت عینی بوده به گونه‌ای که محافظ هر شیء به طور مطلق مسئول جبران خسارت ناشی از مال تحت حفاظت خود می‌باشد تا جایی که در خصوص اشیاء خطرناک، قوه قاهره نیز در سلب مسئولیت مالک یا متصرف بی‌تأثیر می‌باشد. آرای صادره در این باره راهنمای قانونگذار در تدوین قوانین نسبتاً جامعی در حوزه مسئولیت مدنی ناشی از املاک و حیوان شده است.

کلید واژه‌ها: مسئولیت مدنی، مالک، متصرف، اشیاء، حیوان، حقوق ایران، حقوق انگلیس، حقوق آمریکا.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۱.....	الف) بیان مسأله تحقیق.....
۱.....	ب) اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۲.....	ج) سؤالات تحقیق.....
۲.....	د) فرضیه‌های تحقیق.....
۳.....	ه) پیشینه تحقیق.....
۳.....	و) روش تحقیق.....
۳.....	ز) سامان‌دهی تحقیق.....

فصل اول:

کلیات

۶.....	مبحث اول: مفاهیم.....
۶.....	گفتار اول: مفهوم مسئولیت مدنی و تفاوت آن با دیگر انواع مسئولیت.....
۱۲.....	گفتار دوم: مفهوم شیء، مالک و متصرف.....
۱۲.....	بند اول: مفهوم شیء (مال).....
۱۴.....	بند دوم: مالک و متصرف.....
۱۸.....	گفتار سوم: مفهوم مسئولیت ناشی از شیء و فعل انسان.....
۱۸.....	بند اول: مسئولیت مدنی ناشی از شیء.....
۱۹.....	بند دوم: مسئولیت ناشی از فعل انسان.....
۲۰.....	گفتار چهارم: مفهوم مالکیت و حدود آن.....
۲۱.....	بند اول: قاعده ید (حق مالکیت).....

۲۲.....	بند دوم: سوء استفاده از حق مالکیت
۲۵.....	مبحث دوم: مبنای مسئولیت
۲۵.....	گفتار اول: نظریه تقصیر
۲۶.....	گفتار دوم: فرض تقصیر (اماره تقصیر)
۲۷.....	گفتار سوم: ایجاد خطر (مسئولیت بدون تقصیر)
۲۸.....	گفتار چهارم: تضمین حق

فصل دوم:

مصادیق مسئولیت مدنی بر اساس حق مالکیت و تصرف

۳۱.....	مبحث اول: مسئولیت مدنی مالک و متصرف بنا
۳۲.....	گفتار اول: بنا
۳۴.....	گفتار دوم: مالک و متصرف
۳۵.....	بند اول: مالک
۳۶.....	بند دوم: متصرف
۴۰.....	گفتار سوم: خسارت ناشی از بنا
۴۰.....	بند اول: خسارت ناشی از ویرانی
۴۱.....	بند دوم: سایر خسارات
۴۳.....	گفتار چهارم: متضرر از بنا
۴۳.....	بند اول: واردین مجاز
۴۵.....	بند دوم: واردین غیر مجاز
۴۸.....	گفتار پنجم: مبنای مسئولیت مالک یا متصرف
۴۸.....	بند اول: مبنای مسئولیت در برابر واردین مجاز
۵۱.....	بند دوم: مبنای مسئولیت در برابر واردین غیر مجاز
۵۶.....	مبحث دوم: مسئولیت مدنی مالک و متصرف حیوان
۵۷.....	گفتار اول: حیوان و اشخاص مسئول

۵۷.....	بند اول: حیوان
۵۹.....	بند دوم: اشخاص مسئول
۶۱.....	گفتار دوم: شرایط مسئولیت
۶۱.....	بند اول: ملکیت یا تصرف حیوان
۶۵.....	بند دوم: ورود خسارت در نتیجه عمل حیوان
۶۷.....	گفتار سوم: مبنای مسئولیت مالک و متصرف حیوان
۷۷.....	مبحث سوم: مسئولیت مدنی مالک و راننده وسیله نقلیه
۷۸.....	گفتار اول: مسئولیت مدنی مالک و راننده وسیله نقلیه موتوری زمینی
۷۸.....	بند اول: وسیله نقلیه موتوری زمینی
۷۹.....	بند دوم: شخص مسئول
۸۵.....	بند سوم: مبنای مسئولیت در حوادث رانندگی
۹۳.....	گفتار دوم: مسئولیت مدنی ناشی از دیگر وسایل نقلیه
۹۴.....	بند اول: وسیله نقلیه غیر موتوری
۹۵.....	بند دوم: وسایل نقلیه آبی
۱۰۰.....	بند سوم: وسایل نقلیه هوایی
۱۰۴.....	مبحث چهارم: مسئولیت مدنی ناشی از دیگر اشیاء

فصل سوم:

خسارت و موارد معافیت از مسئولیت مدنی

۱۰۸.....	مبحث اول: خسارات
۱۱۰.....	گفتار اول: شرایط خسارت
۱۱۱.....	بند اول: مستقیم بودن ضرر
۱۱۲.....	بند دوم: مسلم بودن ضرر
۱۱۳.....	بند سوم: عدم جبران ضرر
۱۱۴.....	بند چهارم: قابلیت پیش‌بینی ضرر

۱۱۵	گفتار دوم: انواع خسارت
۱۱۵	بند اول: خسارت مادی
۱۱۶	بند دوم: خسارت معنوی
۱۱۷	بند سوم: خسارت جسمی
۱۱۸	گفتار سوم: شیوه‌های جبران خسارت
۱۱۹	بند اول: جبران عینی
۱۲۰	بند دوم: جبران بدلی
۱۲۴	مبحث دوم: موارد معافیت از مسئولیت مدنی
۱۲۴	گفتار اول: قوه قاهره
۱۲۷	گفتار دوم: دخالت شخص ثالث
۱۲۹	گفتار سوم: تقصیر زیان‌دیده
۱۳۱	گفتار چهارم: فقدان رابطه سببیت
۱۳۳	نتیجه
۱۳۷	پیشنهاد
۱۳۹	فهرست منابع و مآخذ
	چکیده انگلیسی

مقدمه

الف) بیان مسأله تحقیق

پیشرفت سریع و حیرت‌زای علوم سبب ایجاد تحولات و تغییرات اساسی در تمام شئون زندگی بشر گردیده است، چه در گذشته‌های نه چندان دور که زندگی بشر از این همه دستاورد علمی و فنی محروم بود وجود قواعد و مقررات گوناگون که متضمن حفظ نظم و برقراری عدالت اجتماعی باشد ضرورتی نداشت و بشر قادر به پیش‌بینی چنین وضعیتی نبود. تولید و افزایش امکانات و وسایلی چون خودرو و مواد شیمیایی و مکانیکی هر چند موجب رفاه و آسایش نسبی بشر شد اما خطرات و تهدیدهای نیز به همراه داشت. نویسندگان در این نوشتار بر آن است که مسئولیت مدنی مالک یا متصرف را نسبت به اشیاء و اموال تحت مالکیت و تصرف خود از زوایای مختلف مورد بررسی و تدقیق قرار داده، و زوایای پنهان و پیدای آن را در حد بضاعت علمی خود و منابع موجود در حقوق ایران و انگلیس و آمریکا مورد بررسی قرار دهد. به همین منظور به طور جداگانه به ذکر مسئولیت مدنی مالک و متصرف بناء، حیوان، وسایل نقلیه و سایر اشیاء خواهیم پرداخت.

ب) اهمیت و ضرورت تحقیق

بی‌تردید آراء و نظریات اهل فن در راستای برقراری نظم و ایجاد عدالت اجتماعی جایگاه ویژه‌ای دارد. گرچه آثار و تألیفات فقهی قابل توجهی توسط فقهای عظام در حوزه‌های کلی حقوق از جمله مسئولیت مدنی نگارش یافته، در زمینه مورد بحث کار جدی و منضبطی صورت

نگرفته و آن هم همانطور که معروض افتاد به علت سادگی روابط اجتماعی و فقدان وسایل و اموال و اشیاء متعدد به شکل کنونی بوده است. در شرایط فعلی که اشیاء متأثر از پیشرفت‌های حیرت‌زای علم و صنعت و تکنولوژی رشد خارق‌العاده‌ای داشته است طبیعی است متناسب با این پیشرفت‌ها تمهیداتی برای جلوگیری از بروز ضرر ناشی از وسایل مزبور و در صورت حدوث ضرر، جبران آن اندیشیده شود. قوانین و رویه قضایی و حتی دکترین حقوقی در کشور ما نتوانسته‌اند خود را هم‌گام با تغییرات مذکور پیش ببرند. نظر به این که در کشورهای انگلیس و آمریکا در حوزه مسئولیت مدنی ناشی از اشیاء کارهای زیادی صورت گرفته است تحقیق و بررسی در موضوع با جهت‌گیری تطبیقی مفید فایده خواهد بود.

(ج) سؤالات تحقیق

۱. مبنای مسئولیت مدنی مالک و متصرف اشیاء و حیوان در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا چیست؟
۲. خطرناک بودن یک شیء یا حیوان در مبنای مسئولیت مالک یا متصرف چه تأثیری می‌تواند داشته باشد؟
۳. معیار حفاظت و مراقبت از اشیاء تحت تملک و تصرف شخصی است یا نوعی؟

(د) فرضیه‌های تحقیق

۱. در حقوق ایران مسئولیت مدنی در خصوص خسارت ناشی از اشیاء و حیوان بر مبنای تقصیر است. در حقوق انگلیس و آمریکا رویه قضایی و قوانین با لحاظ معیار مراقبت و حفاظت از اموال به مسئولیت نوعی گرایش داشته‌اند.
۲. در نظام حقوقی ایران اصولاً خطرناک بودن یک شیء یا مال تأثیری در تغییر مبنای مسئولیت ندارد در نظام حقوقی انگلیس و آمریکا برای این نوع از اموال فرض مسئولیت مطلق نموده‌اند.

۳. معیار حفاظت و مراقبت به صورت نوعی است البته در ارزیابی بایستی شرایط و اوضاع و احوال زمان و مکان لحاظ گردد.

هـ) پیشینه تحقیق

به رغم گستره وسیع مسئولیت مدنی به طور اعم و مسئولیت مدنی مالک یا متصرف اموال و اشیاء به طور اخص در زمینه موضوع این پایان نامه اثر یا تألیفی که تمام جوانب و زوایای موضوع را مورد بحث قرار داده باشد یافت نگردید هر چند در تألیفات حقوقی کشورمان به طور جسته گریخته پاره‌ای از زوایای موضوع اشاره گردیده است به گونه ای که به استثناء یک رساله کارشناسی ارشد و یک رساله دکتری در خصوص مسئولیت مدنی مالک با تطبیق در حقوق فرانسه که هر دو به وسیله خانم ایراندخت نظری به ترتیب در دانشگاه شهید بهشتی و تهران (رساله دکتری به صورت کتاب) و یک کتاب که توسط آقای سیداحمد موسوی تحت عنوان مسئولیت ناشی از مالکیت و نگهداری از اشیاء نگارش و تدوین شده است اثر قابل توجهی در آن موضوع تا آنجا که نگارنده مطلع است وجود ندارد.

و) روش تحقیق

روش تحقیق به صورت تحلیلی، توصیفی و تطبیقی و روش گردآوری مطالب کتابخانه‌ای بوده است.

ز) سامان‌دهی تحقیق

در این نوشته سعی شده از تکرار مسائل کلی در زمینه مالکیت و مسئولیت مدنی اجتناب شود و در حد لازم مسئولیت مدنی مالک یا متصرف در مورد خسارات ناشی از اشیای گوناگون که اهم آن را وسایل نقلیه، بنا و حیوان تشکیل می‌دهد، بررسی گردد. هم‌چنین با توجه به این که عمده هدف مسئولیت جبران خسارات زیان‌دیده است، مطالب مورد بحث در ۳ فصل تهیه گردیده است: در فصل اول به ذکر مفاهیم و مبانی مسئولیت مدنی پرداخته شده است و در فصل دوم مسئولیت

مالک و متصرف بر مبنای موضوعات مختلف مالکیت که به طور خاص مورد توجه قانونگذار بوده، از قبیل وسایل نقلیه، بنا و حیوان مورد بحث قرار گرفته است و فصل سوم به خسارات وارده به زیان دیده و موارد معافیت از مسئولیت مدنی اختصاص دارد.

فصل اول:

کلیات

در این فصل در دو مبحث به توضیح برخی مفاهیم و تعاریف مطرح شده در زمینه مسئولیت مدنی مالک و متصرف و سپس بررسی مبنای مسئولیت مدنی به طور کلی خواهیم پرداخت

مبحث اول:

مفاهیم

بیان معنی و مفهوم واژه مسئولیت مدنی می‌تواند در بررسی موضوع مفید فایده واقع شود و نیز تبیین و ارائه مفهوم اصطلاحی و کاربردی آن در عرف شناخت دقیق‌تری از آن به دست می‌دهد به هر صورت منظور از آن پاسخگو بودن شخص در برابر رفتاری است که از او سر می‌زند و به سبب آن ضرری به دیگری وارد می‌شود. علاوه بر آن به بررسی مفهوم شیء و مالک و متصرف و حدود تصرف آنها خواهیم پرداخت.

گفتار اول: مفهوم مسئولیت مدنی و تفاوت آن با دیگر انواع مسئولیت

کلمه مسئولیت در زبان عربی مصدر جعلی از مسئول است به معنای پیامد بدکاری برعهده داشتن^۱ مسئولیت پذیرفتن یا اجباراً ملزم یا متعهد شدن است^۲. این کلمه در ادبیات حقوقی یک اصطلاح عام است و برای مسئولیت اخلاقی و حقوقی به کار می‌رود. در عرف، افراد جامعه مسئول رفتارشان هستند، فردی با انجام یک فعل یا ترک فعل به

---

۱. المنجد عربی - فارسی، ترجمه‌ی: بندریگی، محمد، جلد اول، چ اول (تهران: ایران، ۱۳۷۴) ص ۶۸۹.

۲. علی‌اکبر دهخدا، لغت‌نامه (تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۴)، واژه مسئولیت.

دیگری زیان وارد می کند مثلاً در نتیجه کوتاهی و قصور مالک یک وسیله نقلیه یا حیوان یا بدون اینکه تقصیری از ناحیه وی صورت پذیرد به دیگری زیانی وارد می شود در حقوق اسلام اصل احترام به حقوق مردم و لزوم جبران ضرر، هر ضرری را منع می کند و در صورت وقوع ضرر لاجرم زیان رسان باید خسارت وارده را جبران کند.

در سوره مبارکه اسری آیه ۳۴ خداوند متعال می فرماید: «وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا»^۱ در اسلام معنای مسئولیت حقوقی را باید در واژه ضمان یافت معنای این واژه عبارت است از برعهده گرفتن، ملزم شدن و کفیل شدن^۲. مسئولیت مدنی زمانی تحقق می یابد که کسی ملزم به جبران خساراتی باشد که به دیگری وارد کرده است هرگاه شخصی در برابر دیگری ملزم به جبران خسارت وارده باشد عرفاً در مقابل او مسئولیت دارد به عبارتی دیگر ضامن خسارات وارده می باشد و باید آن را تدارک ببیند^۳.

در حقوق انگلیس نوعاً مسئولیت مدنی را به نقض تعهدی که توسط قانون مقرر شده است تعریف می کنند^۴ با این حال مسئولیت مدنی در حقوق انگلیس دارای چند مبحث است که مهمترین آن مسئولیت ناشی از تقصیر است در این مبحث گرایش به ارائه قواعد کلی، ولی مباحث دیگر مسئولیت هر کدام قواعد مختص به خود را دارد و هر کدام در کتب مسئولیت مدنی جداگانه بررسی می شوند^۵.

---

۱. همه باید به عهد خود وفا کنید که البته از عهد و پیمان سئوال خواهد شد.

۲. علی اکبر دهخدا، پیشین، واژه ضمان.

۳. ناصر کاتوزیان، **ضمان قهری، الزامهای خارج از قرارداد**، چاپ دوم (تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۸)، ص ۴۲.

۴. این تعریف معروفی است که وینفلد ارائه کرده است. ن.ک:

Clerk & Lindsell, torts, 7th edition London, Swett & max well. London [1995] . p1.

5. Ibid. p. 20.

در کامن لا کمتر کسی مسئول مسائل اخلاقی است بنابراین تنها وقتی کسی تعهد قبلی مبنی بر محافظت و مراقبت از کسی داشته باشد و مرتکب ترک فعل شود مسئول است.^۱

مسئولیت مدنی یک نوع مسئولیت حقوقی است و از این حیث در مقابل مسئولیت اخلاقی قرار می گیرد منتهی مسئولیت حقوقی خود انواع دیگری نیز دارد مانند مسئولیت کیفری و مسئولیت قراردادی که در بحث های ماهوی و دقیق حقوقی معنا و مفهوم متمایز از مسئولیت مدنی دارند.

آنچه مورد نظر است مسئولیت مدنی به معنای خاص آن یعنی مسئولیت خارج از قرارداد است. بین انواع مسئولیت حقوقی که در بالا اشاره شد تفاوت های وجود دارد. به منظور روشن شدن مرز بین انواع مسئولیت حقوقی به ذکر و بررسی آن پرداخته می شود.

ضرر و زیانی که در اثر فعل یا ترک فعل مرتکب ایجاد می گردد و شرط تحقق هر مسئولیت مدنی و کیفری است با این تفاوت که در مسئولیت کیفری ضرر وارده متوجه جامعه اما در مسئولیت مدنی ضرر متوجه شخص خصوصی است از ارکان اساسی تحقق مسئولیت است.^۲

تفاوت بین این دو نوع از مسئولیت منجر به نتایج ذیل می شود:

اولاً: مراد از مسئولیت کیفری تهذیب و اصلاح مجرم است که از طریق اعمال مجازات متناسب تحقق می یابد در حالی که هدف و منظور از مسئولیت مدنی ترمیم و جبران خسارت وارده به متضرر است. ثانیاً: میزان مجازات در مسئولیت کیفری بسته به نوع جرم است. اما در مسئولیت مدنی گاهی با اندک بی احتیاطی یا سهل انگاری مسئولیت و تکلیف سنگینی متوجه شخص مسئول خواهد شد. ثالثاً: با توجه به اینکه دعوی کیفری توسط مدعی العموم قابل طرح است گذشت شاکی خصوصی مانعی برای مسئولیت کیفری نیست. اما در مسئولیت مدنی رضایت

---

1. Ibid. P: 27.

2. Jhon Fleming G, the law of tort, 8e dition, Sydney, north Ryde u.s the law Book company limited, p. 33. ۲۵ ص (تهران: مجد، ۱۳۷۷)، چاپ سوم

و گذشت زیان‌دیده مانعی برای صدور حکم به جبران خسارت وارده است. رابعاً: از سوی دیگر مسئولیت مدنی قابل عفو نیست در حالی که مسئولیت کیفری قابل عفو است.^۱

خامساً: قصد و نیت مرتکب فعل زیانبار در مسئولیت کیفری یکی از ارکان سه‌گانه مسئولیت را تشکیل می‌دهد و مرتکب عمل مجرمانه باید عامد و قاصد باشد هر چند که در حقوق جزا مسئولیت کیفری در جرایم غیر عمدی نیز پذیرفته شده است ولی در این قسم از مسئولیت غیر عمدی عنصر تقصیر لازم و ضروری است. در مسئولیت مدنی وجود دو عنصر رکن قانونی و معنوی برخلاف مسئولیت کیفری لازم نیست. به عنوان یک اصل هر گاه کسی برخلاف حق و در اثر بی‌مبالاتی و بی‌احتیاطی به دیگری خسارتی وارد کند ملزم به جبران آن است.^۲ علی‌رغم تفاوت‌های مذکور، بین آنها ارتباط هم‌ایجاد می‌شود بدین صورت که گاه یک عمل، واجد هر دو جنبه است مثلاً در سرقت، سارق علاوه بر محکومیت کیفری ملزم به بازگرداندن اموال مسروقه است.^۳ مسئولیت کیفری به معنای خاص آن متوجه شخص مجرم است در صورتی که گاهی مسئولیت مدنی اشخاص ناشی از عمل مستقیم آنها نبوده بلکه ناشی از افعال و کردار اشخاص دیگر است. سادساً: بیمه مسئولیت کیفری غیر عمدی و مسئولیت مدنی امکان دارد ولی بیمه مسئولیت عمدی کیفری امکان ندارد. سابعاً: مسئولیت کیفری در خصوص اشخاص حقوقی معنا ندارد هر چند که گاهی اوقات مدیران اشخاص حقوقی به تبع سمت خود در شرکت مسئولیت کیفری دارند.

مسئولیت مدنی، یعنی التزام به جبران خسارت به دو بخش تقسیم می‌شود. ۱. مسئولیت مدنی ناشی از قرارداد. ۲. مسئولیت مدنی خارج از قرارداد. تفاوت اصلی این دو نوع از مسئولیت، نقش اراده و توافق طرفین است به این صورت که در مسئولیت‌های قراردادی قبل از ورود خسارت به

---

1. William Geldort, introduction to English law, 10th editon, NewYork, oxford university, [1991], p. 124.

۲. ناصر کاتوزیان، **وقایع حقوقی**، چاپ ششم (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۲)، ص ۱۵.

3. Williams Glanville Hepple B.A Foundution of the law of tort 2th editon London, Butter worth, [1984], p: 2

زیان‌دیده توافق و قرارداد مادی در این خصوص تنظیم شده است و هم اکنون نقص قرارداد سبب ایجاد مسئولیت برای عامل زیان است اما در نوع دیگر از مسئولیت یعنی غیر قراردادی هیچ‌گونه قرارداد یا توافقی فی‌مابین طرفین وجود ندارد.^۱

خطا (Wrong) به نظر یکی از مؤلفین در معنای اعم نقض تعهدی را شامل می‌شود اما در معنای مقیدتر شامل نقض قرارداد و نقض تراست (Trust) است.^۲

مسئولیت مدنی عبارت است از وظیفه قانونی که شخص در برابر دیگری به تسلیم مال یا در عوض استیفا از مال یا عمل دیگری دارد یا اینکه در نتیجه رفتار شخص ضرر و زیانی وارد شود که عامل زیان به موجب قانون نه قرارداد مکلف به جبران آن زیان باشد. امروزه مستفاد و مراد از اصطلاح مسئولیت مدنی به نحو مطلق همان مسئولیت مدنی غیر قراردادی است.^۳

عناصر تشکیل‌دهنده مسئولیت قراردادی عبارتند از: ۱. نقض عهد. ۲. ورود ضرر به متعهد له. ۳. وجود رابطه سببیت بین تخلف و ضرر.^۴ بنابراین مسئولیت قراردادی زمانی تحقق پیدا می‌کند که در نتیجه عدم اجرای تعهد یا قرارداد، ضرر وارد شود که این ضرر و خسارت ناشی از رابطه حقوقی (قرارداد) فی‌مابین زیان‌دیده (متعهدله) با متعهد است.

به عنوان مثال: تهیه‌کننده یا فروشنده مواد اولیه با کارخانه قرارداد منعقد می‌نماید و طی آن متعهد می‌شود که مواد اولیه مورد نیاز کارخانه را به منظور تبدیل آنها به کالای تجاری در موقع معینی به کارخانه متعهدله تحویل نماید اما بنا به جهات و دلایلی متعهد از عهده تعهد خود بر نمی‌آید. در نتیجه به کارخانه طرف قرارداد در اثر عدم تحویل مواد اولیه در هنگام توافق خسارت وارد می‌گردد. در اینجا فروشنده در مقابل کارخانه مسئولیت عهدی یا قراردادی دارد و به تعبیر

---

1. Charles Howard, G. & Roberts. Summers S law its nature function and limit, 4th edition New Jersey [1968], p. 132.

2. Phillips Hood & Hudgson a. h. first Book of English law 8th Edition, London sweet and Maxwell [1988], p. 303.

۳. سیدحسین صفایی، مفاهیم و ضوابط جدید در حقوق مدنی (تهران: مرکز تحقیقات، ۱۳۵۵)، ص ۲۳۶.

۴. ناصر کاتوزیان، وقایع حقوقی، پیشین، ص ۱۸.